

Із запропонованих учнями завдань учитель формує два варіанти⁴ тестової самостійної роботи.

- Знайдіть рядок, у якому в усіх словах чергування **о**, **е** з **і** відбувається в корені
  - відвергість, Петрів, слово
  - камінь, рій, дохід
  - Ковалів, устрій, радість
  - вись, Шевців, особа
- Укажіть рядок, у якому в усіх словах у групах **-оро-**, **-оло-**, **-ере-**, **-еле-** **о**, **е** переходять в **і**
  - огорожа, нагорода, зелень
  - шелест, город, подорож
  - положення, порох, волос
  - голова, череда, борода
- Визначте рядок, у якому в усіх словах **і** наявне у відкритому складі
  - ремінець, стрілець, ніжок
  - сморід, вівця, оберіг
  - рівень, вільний, осінь
  - устрій, певність, кілець
- Знайдіть рядок, у якому в усіх словах при додаванні **-ськ-** відбувається чергування
  - турист, грек, чумак
  - чех, ткач, представник
  - козак, завод, кріпак
  - волох, якут, гуцул
- Укажіть рядок, у якому всі слова є винятками при чергуванні **о** – **е** після шиплячих
  - жерло, чорниці, жонатий
  - печера, чотири, шести
  - щедрий, чекати, свіжості
  - чорніти, чернетка, гайочок
- Визначте рядок, у якому в усіх словах у родовому відмінку однини **о**, **е** чергується з нулем звука
  - день, гребінець, рот
  - сон, швець, торт
  - льон, мох, пес
  - палець, борець, огірок

⁴ Тут подаємо один варіант, на основі якого вчитель може розробити власні завдання.

- Знайдіть рядок, у якому всі слова у кличному відмінку записані правильно
  - Боже, друже, Явтуше
  - земляче, хлопцю, дяче
  - чоловіче, вовче, юнаку
  - отче, кріпаче, горосою
- Назвіть рядок, у якому всі чергування відбуваються при словозміні
  - садити – саджу, пекти – випікати, Кременчук – кременчуцький
  - хлопець – хлоп'ячий, нога – нозі, морока – морочити
  - рука – руці, будяк – будяче, вечеря – вечоріє
  - лізти – лазити, писати – пишу, муха – мусі
- Укажіть рядок, де є слово, у якому чергування не відбувається
  - сон, колода, вікно
  - рів, особа, вітер
  - стіл, камінь, піч
  - ніс, швець, лід
- Визначте рядок, у якому не в усіх словах наявне чергування кореневого приголосного при додаванні суфікса **-еньк-**
  - нога, водиця, книга
  - подруга, дорога, свекруха
  - вишня, рука, крига
  - молодиця, сойка, муха
- Знайдіть рядок, у якому правильно позначено всі корені
  - земля, їжджу, кричати
  - вояцький, графлю, Боже
  - порозі, ламати, ручці
  - юнацький, роблю, чумаче
- Назвіть рядок, у якому до кожного слова можна дібрати спільнокореневе (іншу частину мови) із чергуванням у корені
  - горох, політ, молодиця
  - учень, борода, прохолода
  - сон, дяк, женитися
  - вечеря, грек, земний

Домашнє завдання. Укласти електронний словничок лінгвістичних термінів до теми «Історичні чергування», представити його у вигляді слайд-шоу.

Консультація професор Іван Ющук

Як правильно розібрати за будовою слова, у яких є зміни приголосних перед **-ськ(ий), **-ств(о)**, наприклад: **козацький**, **бузький**, **чеський** і подібні?**

Морфологічний розбір слова має на меті правильно розкрити його лексичне значення, яке залежить від значень окремих морфем. Це ми й робимо, коли сприймаємо чуже мовлення. Для цього кожне слово підсвідомо розкладаємо на окремі морфемі, орієнтуючись на корені як основні носії значення та враховуючи додані до них афікси. Тим часом морфемі в словах унаслідок різних фонетичних процесів можуть зазнавати певних змін. Проте ці зміни передбачувані, бо вони закономірні. Тому ми, сприймаючи слово із змінним коренем чи суфіксом, легко відновлюємо у свідомості його основний первісний вигляд. Наприклад, слово *об'їзний* сприймаємо як таке, що має корінь **-їзд-**, а не **-їз-**, що нічого не означає; у слові *холонути* насправді корінь **холод-**, а не позбавлене змісту **холо-**; у слові *братство* в усній мові як його значущі частини виділяємо корінь **брат-** і суфікс **-ств(о)**, хоч чуємо [брацтво]. Так само в словах на зразок *козацький*, *бузький*, *чеський*, *птаство*, у яких злилися кінцевий приголосний твірної основи і початковий приголосний суфікса, щоб не зруйнувати їхнього лексичного значення, слід виділяти корені **козак-** (не **коза-**), **буг-** (не **бу-**), **чех-**, **птах-** і суфікси **-ськ(ий)**, **-ств(о)**. Суфіксів **-зьк(ий)**, **-цьк(ий)**, **-зтв(о)**, **-цтв(о)** насправді в мові немає, є лише суфікси **-ськ(ий)**, **-ств(о)**. Так наші мовні аналізатори й сприймають ці слова.